Надія Григолінська
Київський Національний університет ім. Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМА ОБСЯГУ ПОНЯТТЯ В ПЕРЕКЛАДІ НІМЕЦЬКОЇ ТА АВСТРІЙСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

© Надія Григолінська, 2002

На прикладах особливостей та подібностей німецької та австрійської військової термінології розглядаються проблеми міжгалузевих омонімів та обсягу понять військових терміносистем. У лексико-семантичному плані розбіжності між варіантами перекладу пов'язані з наявністю лексичних протиставлень, що виражають те саме поняття.

There are discussed some problems of terminological homonymy and denotation similarity and difference on the material of German and Austrian military terms. Semantically, differences between term translation variants are linked with lexical contrapositions expressing the same notion.

У зв'язку зі стрімким розвитком військової науки та особливо військової техніки з'являються все нові терміни та термінологічні сполучення. Термінологічне нашарування лексики досить швидке у військовій літературі, а це викликає потребу до певної міри уніфіковувати термінологію та регламентувати її вживання. В багатьох країнах, в тім числі і у Австрії та Німеччині, існують спеціальні термінологічні комісії для уніфікації військової термінології, створюються спеціальні термінологічні довідники, словники, тезауруси з діялянок знань. Ця робота дуже потрібна, бо без упорядкування лексики ускладнюється розуміння військової періодики, спеціальної літератури та військових текстів узагалі.

Проте, незважаючи на уніфікацію, продовжують зберігатися національні особливості термінів та терміносистем, а сама уніфікація проводиться в різних країнах по-різному. Військові терміни зберігають свої національні особливості, не кажучи вже про факт розбіжності обсягів понять у різних мовах. Усе це перетворює проблему терміна зокрема, та військової термінології, як лінгвістичної галузі, у чи не найважливішу проблему військового перекладу.

Звичайне слово є мовним знаком, який втілює в собі значення, причому значення знака є його здатністю співвідноситись з різними об'єктами, тобто може мати декілька значень. Лише контекст ліквідує багатозначність слова, обмежуючи сферу його співвідносності [2].

Термін – це слово, що має такі властивості, які виділяють його в особливу категорію мовних знаків На відміну від звичайного слова, термін може співвідноситись лише з одним об'єктом реальної дійсності, яким може бути лише поняття або група однакових об'єктів [1]. Один і той же термін не може співвідноситись з різними семантичними рівнями вживання, в цьому сенсі термін завжди однозначний. Але ця однозначність простежується лише в межах однієї ділянки знань, оскільки в іншій ділянці цей знак може означати і зовсім інший об'єкт дійсності. Проте в межах однієї ділянки людської діяльності і знань термін має тенденцію залишатись однозначним. Якщо лексичне значення слова визначається контекстом, то значення терміна в межах однієї ділянки знань в будь-якому контексті співвідноситься лише з одним об'єктом.

Якщо обмежуватись лише військовою справою, то треба відзначити, що всередині цієї галузі існують різні ділянки, які можна розглядати як самостійні. Тому доцільніше говорити

не про загальне поняття "військовий термін", а про терміни тактичні, організаційні, військово-технічні, а також терміни, що відносяться до різних родів військ та видів збройних сил і т.д. Все це – різні ділянки військової науки та діяльності і для кожної із них характерна своя термінологія. В межах кожної з цих ділянок значення терміна однозначне.

Однозначність терміна в цьому розумінні не слід плутати з варіантами перекладу терміна іншою мовою, адже перекладний еквівалент того чи іншого терміна не є його значенням, а лише одним із можливих варіантів еквівалентної відповідності. Таких варіантів може бути декілька, оскільки обсяг поняття, яке позначене терміном в одній мові, майже ніколи не збігається з обсягом поняття в іншій мові. Саме тому потрібно зіставляти в різних мовах зовсім різні обсяги понять, а також інші поняття як перекладні еквіваленти. Так наприклад термін "der Angriff" може мати декілька українських відповідників:"наступ, атака, напад, удар, наліт". У даному випадку німецький термін має ширший обсяг поняття, якому відповідають вказані українські терміни.

Якщо той самий знак уживається в різних ділянках військової справи, то слід говорити не про багатозначність терміна, а про різні терміни. Наприклад, німецький термін"die Gabel" в артилерії еквівалентний українському терміну"вилка", що означає певний метод пристрілювання гармати, а у ділянках піхотного озброєння цей же термін еквівалентний українському терміну "сошка" (деталь ручного кулемета).

Інший приклад: німецький термін "das Kommando" вживається у різних ділянках військової справи. Як організаційна одиниця він може відповідати українським військовим термінам "команда, група", як штабний термін він відповідає термінам "командування, штаб управління", як термін, що відноситься до стройової підготовки*, він відповідає українському поняттю "команда" (яку слід виконувати), в ролі військово-технічного терміна він відповідає українському термінологічному словосполученню"командний імпульс".

З прикладів видно, що одне і те ж слово може фігурувати в ролі різних термінів у різних ділянках військової справи.

Розглядаючи проблему обсягу поняття, слід також торкнутися цієї теми в плані варіативності. В даному випадку йтиметься про австрійський варіант німецької військової термінології.

Особливості австрійського варіанту німецької мови виявляються загалом в лексико-семантичній системі, у словотворенні, у граматичній побудові та інших чинниках. В лексико-семантичному плані ці розходження пов'язані з наявністю лексичних протиставлень, тобто з наявністю різних лексичних одиниць в кожному з варіантів мови для вираження одного семантичного знаку, а також із виявленням відмінностей в обсязі значень тієї чи іншої лексичної одиниці. Цей процес можна певним чином прослідкувати на прикладі військових звань.

Більша частина назв військових звань збігаються в обох арміях, проте є багато і таких, що однаково звучать в обох варіантах, але мають різний обсяг поняття та по-різному перекладаються українською мовою.

Так, наприклад, "склад рядовиків" німецької армії (Бундесверу) охоплює звання до гаупт-єфрейтора включно, а у збройних силах Австрії (Бундесгері) – це лише рядові [3].

У сучасній військовій термінології Німеччини слово "Infanterist" відсутнє, а у австрійському Бундесгері воно означає "рядовий піхоти". У збройних силах ФРН "рядовий піхоти" буде „Jäger", яке окрім значення"мисливець", має ще інші відповідники в

* муштрового вишколу – *Ред.*

українській мові, а саме: "рядовий гірської піхоти" та "рядовий повітрянодесантних військ". Рядові інших родів військ мають однакові назви в обох арміях.

Наведені вище приклади свідчать про актуальність акцептування проблеми обсягу поняття при перекладі варіантної лексики, в даному випадку німецької мови

Підсумовуючи сказане, слід особливо підкреслити, що проблема обсягу поняття заслуговує належної уваги для перекладу терміна на якусь іноземну мову чи загальновизнаний варіант цієї самої мови і, навпаки, для перекладу терміна з варіанту певної (в нашому випадку німецької) мови на українську.

1. Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. Основи термінотворення // Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. – К.: Дім "КМ Academia", 2000. – 218с. 2. Стрелковский Г.М.: Теория и практика военного перевода: Немецкий язык. – М.: Воениздат, 1979. – 272с. 3. Truppendienst // Zeitschrift für Führung und Ausbildung im österreichischen Bundesheer. – Wien. 1998. – 124s.

Віктор Пижов
Львівський оздоровчо-реабілітаційний центр біологічної медицини "Сідус"

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ НАРОДНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ПРИ ПРИСКОРЕНОМУ ПЕРЕНАВЧАННІ ПЛАВЦІВ-САМОУКІВ РАЦІОНАЛЬНІЙ ТЕХНІЦІ ПЛАВАННЯ

© Віктор Пижов, 2002

У статті проаналізовано багаторічний досвід досліджень і успішного використання народних термінів (1960–2002 рр.) для психологічної активізації плавців-самоуків при перенавчанні їх раціональній техніці плавання. Досліджено і прокласифіковано техніку плавців-самоуків ("техніка, небезпечна для життя", "техніка самомордування", "кандидат в утопленики" і т.п.)) і терміни найефективніші у перенавчанні з деякими методичними заходами ("м'язева хвиля", "діряве весло замість руки", "сам себе потопив", "ніж замість руки-весла", "замість риб'ячого хвоста - палка" і т.п.)

Psychological aspect of use of people's terminology during accelerated retraining of swimmers without training to a rational methods of swimming. A multi-annual experience and successful use of people's terms (1960–2002) for the psychological activation of non-trained (professionally) swimmers during their retraining has been analyzed. Methods of non-trained (professionally) swimmers have been studied and classified. Terms of the most efficient during retraining have been given.

У доступній нам літературі не було описано досліджень техніки плавання плавців-самоуків, як і досліджень психологічних особливостей перенавчання плавців-самоуків раціональній техніці плавання.

У спортивних словниках останніх років видання відсутній термін "плавець-самоук".

Наші дослідження (1960–2002 рр.) вказують на те, що 90-95 % населення України – це плавці-самоуки, більшість з яких плавають технікою, небезпечною для життя, або технікою самомордування.

З офіційних джерел відомо, що кожного року у водоймищах України гине 4500–5000 чоловік, у Львівській області – 140–170 чол., 25–30 % – це діти шкільного віку. Як виявило опитання працівників деяких рятувальних станцій, топляться, переважно, плавці-самоуки.